

IZ GLAZBENE PROŠLOSTI

Misna popijevka carice Marije Terezije za vojnike u Hrvatskoj iz 1753. godine

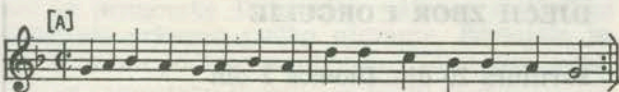
Ladislav Šaban, Zagreb

Vladavine carice Marije Terezije (1740.—1780.) poznata je zbog mnogih i često vrlo korjenitih promjena koje su izazvale brojne njene reforme, političke, socijalne, ekonomske, obrazovne, pa i vjersko-obredne. U tim je nastojanjima vrlo pažljivo razrađivala svaku pojedinost i nerijetko išla do u najdublje tančine.

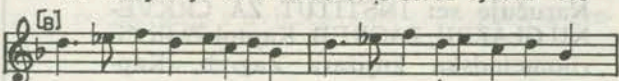
Već odmah u početku svoje vladavine carica je najviše pažnje posvetila vojnoj reformi, ocijenivši pravilno da će joj u toku vladanja vojska biti i te kako potrebna. Reforma vojske u Hrvatskoj je dovršena uređenjem Vojne krajine (1746.), za slugom princa Hildburghausena, čime je vladaru unaprijed osiguran stalan i jeftin priliv vrsnih vojnika pretvaranjem čitava područja tzv. Granice, od Slavonije do Like, u neku vrstu velike vojarnice s vojnom obavezom muških žitelja od 18 do 60 godine života, s njemačkom vojnom upravom i njemačkim uredovnim (i nastavnim) jezikom.

Nigdje do sada u literaturi nisam naišao na podatak da bi Marija Terezija donosila i neke odredbe u vezi s misnim obredom za vojnike. Da ni taj dio uzgoja svojih vojnika carica nije propustila svjedoči jedan u Beču 1753. tiskani letak, koji je prilikom sređivanja muzikalija knjižnice franjevačkog samostana u Zagrebu (1980.) pronađen i sada zaveden pod signaturom R — A 5. Na tom je letku otisnut napjev s notama koji »po zapovedi Presvetle Cesarice i Kraljice vojnici pod svetom međum popevaju«.

Tekst napjeva po svom sadržaju odmah odaje da je koncipiran s prosvjetiteljskom namjerom uklopajući se namjenski posve u koncepcije racionalizma. Tu su u vrlo sažetom obliku obuhvaćene neke od osnovnih vjerskih zasada, tako tri čina Vjere, Ufanja i Ljubavi (to je osnovni moto svake kitice i čitavog napjeva), uz neke od glavnih elemenata Vjeronjanja (kitica 1, 3, 4), što se imalo na taj način učvrstiti u svijesti svakog vojnika, ponavljajući pjevanjem tekst za svake nedjeljnje mise.

Ja verujem, ja se ufam Bože! z serca ljubim te.

Ker-ščenik se imenujem, vse ve-rujem i va-lu-jem

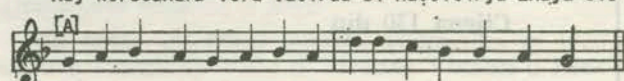
Već sama tekstovna struktura jedne kitice uvijek trodjelnu formu napjeva (A — B — A₁), čemu odgovara i muzički sadržaj (unutrašnja tonalna osnova počiva na T — D — T).

Dio A je velika dvotaktna fraza (prvi puta s opetovanjem), koja se na koncu opet ponavlja kao A₁ (sada bez obaveznog opetovanja). Dio B čine dvije velike dvotaktne fraze, samo što se svaki pojedini takt odmah ponavlja. Takva u biti vrlo pregledna i sažeta struktura melodije naročito pogoduje lakom memoriranju pa se s te strane napjev može smatrati primjerno riješenim.

Tonalnost napjeva za svoje je vrijeme neobična i zaslužuje da se malo bolje razgleda. Poznato je da se evropska glazba sredine i druge polovice 18. stoljeća naglašeno okreće duru i gotovo posve potiskuje mol, u doba baroka ne samo ravnopravni nego ponekad skoro dominantni faktor. Sada se i rekvijemi pretežno pišu u duru (Mozartov je rekvijem prije iznimka nego pravilo), pa i Bajamontijev rekvijem u duru nipošto ne čini izuzetak od tada uobičajene prakse, štoviše, treba ga prije smatrati znakom njegove posve recentne orijentacije. Premda je naš vojnički napjev nastao 1753., dakle tek dvije godine prije prvog reformatorskog poteza u pogledu crkvenog pjevanja koji je Marija Terezija otpočela propisivanjem jedne jedine popijevke koju će puk morati pjevati tokom cijele mise (1755.) — što će se dovršiti od nje službeno propisanom crkvenom pjesmaricom (1776.) — naš je napjev u molu, dok su svi drugi njeni napjevi, pa i onaj iz 1755. u duru. Kako objasniti to nepodudaranje, to odstupanje u osnovnom karakteru napjeva koji je namijenjen našoj Granici? Čini se da jedino rješenje treba tražiti u činjenici da se tom prilikom i te kako vodilo računa o načinu kojim taj puk običava pjevati, ne samo u crkvi nego i inače. Potka vrlo mnogih pučkih napjeva su srednjovjekovni modalni načini, a takva je potka najvećeg dijela napjeva u *Cithari octochordi*, tada službenom i u to vrijeme još uvijek aktualnom

Kaj keršćanská vera vuči, da si navčil nju znaju-či.

Vu toj Veri, vu U-fa-nju i Ljubavi ja-čim se.

pjevniku zagrebačke biskupije. A modalni načini zapravo su mol, a ne dur.

Po svemu se čini da Marija Terezija nije samo tražila bilo koju melodiju koja će se lako pamtili, nego i takvu koja će što više odgovarati navikama naroda. Marija Terezija bila je i te kako dobro glazbeno obrazovana, ona je sama vrlo dobro i stručno umjela pjevati pa je svakako bila u stanju ocijeniti i karakteristike i kvalitetu napjeva. Jednostavno nije moguće da ona ne bi zapazila da propisuje napjev u molu umjesto u duru, kao što su ostali od nje propisani napjevi.

Ne znamo danas tko je autor glazbenog zapisa, ali mora se pretpostaviti da je poznao napjeve naše Cithare kao i naše narodno pjevanje u Slavoniji. Pokušao je načiniti zgodnu sintezu svojih iskustava s narodnim pjevanjem, ali ipak dati napjevu tada modernu i odvagnutu dotjeranu formu. Čini mi se posebno zanimljivim da su i stihovi sastavljeni u osmercima, a osmerac je Slavoncima i te kako dobro poznat, čak i vrlo karakterističan za određenu vrstu narodnog pjevanja.

Uza sve to kao da je sudbina svih naredbi »s najvišeg mjesta« da završe s više ili manje dvojbennim uspjehom, da baš ne kažem neuspjehom. U našem slučaju u pitanju nije toliko melodija koliko sam tekst. Teškoće bi mogla praviti jednako jezična strana kao i sadržaj odnosno izlaganje sadržaja.

Gornja Hrvatska u to vrijeme nema jedinstveni književni jezik, njezina je književnost često jako regionalno obojena. Tekst napjeva sastavljen je u čistom kajkavskom govoru i pravopisu koji je odgovarao toj regiji. U to se isto vrijeme u Slavoniji uobičajeni pravopis podosta razlikuje, a jezik je štokavsko-ikavski. Možda tamošnjem puku druga jezična varijanta nije bila jako razumljiva.

Još je dvojbenije do koje je mjere običan graničarski vojnik razumio tekst koji pjeva (npr. kitice 2 do 6). Nepismen čovjek može nešto naučiti po sluhu, ali ako mu je sadržaj slabo shvatljiv i nitko mu ga dobro ne protumači, osobito ako se radi o metafizičkim pojmovima, on će prihvatiti onako kako mu se čini da je »razumio«. Upravo na takvim nesporazumima počiva golem broj pošalica na račun našeg graničara i službenog jezika. Možemo lako zamisliti da takve »asocijacije« nisu ni tu izostale.

Zanimljivo je da se taj vojnički napjev ne nalazi ponovo otisnut ni u jednoj od kasnijih službeno objavljenih pjesmarica. Možda se u praksi ipak nije potvrdio pa su ga radije izostavili? God. 1776. službeno uvedene tzv. »Singmesse« Marije Terezije bile su zaista jednostavnije i u tekstovima na narodnom jeziku, a ne samo u melodici. Bile su ubrzo prihvaćene i zadržale se do prvog svjetskog rata, kako se vidi po našim štampanim starijim kantualima 19. i 20. stoljeća. No napjeva za vojnike u njima nema.

Uza sve to, možda baš to više, naš sačuvani vojnički napjev dragocjen je kulturno-povijesni glazbeni relikv i zaslužuje da ne ostane nezapažen i neobjavljen. Uprkos ovdje u faksimilu objavljenog napjeva donosim tekst i u našoj suvremenoj grafiji, kako bi se današnji čitalac kod čitanja lakše snalazio.

POPEVKA OD TREH ČINOV Vere, Ufanja i Ljubavi, koju iz zapovedi Presvetle Cesarice i Kraljice Vojaki pod svetum mešum popevaju.

Popevka od treh činov Vere, Ufanja, i Lyubavi, koju iz zapovedi Presvetle Cesarice, i Kraljice Vojaki pod svetum Mešum popevaju.

Ja verujem, jaže uffam, Bofe! z-szerca lyubim te. Kerfchenik tze imenujem, v-žve verujem, i valujem, kajkerfchanzka vera vuchi, da tzi navchii nyu, zashuchi. Vu toj Veri, vu Ufanju, i Lyubavi jachimize.

Ja verujem, jaže uffam, Bofe! z-szerca lyubim te. Izimafzi, vkanic' neches, vere vredno, kaj god reches: kajti vže je tebi znano, veruvat' ti je uffano. Vu toj Veri, vu Ufanju, i Lyubavi jachimize.

Ja verujem, jaže uffam, Bofe! z-szerca lyubim te. Vu bofanztvu jedinoga, vu perfonah trojverztoga, Boga derfim te

iza-

izamere; ar fram nimas jednakoga. Vu toj Veri, vu Ufanju, i Lyubavi jachimize.

Ja verujem, jaže uffam, Bofe! z-szerca lyubim te. Verujem vu lzina Boga, ki te z naruchaja tvoga, na szvet došel, chlovek postal, da jatzenen nebi ozal. Vu toj Veri, vu Ufanju, i Lyubavi jachimize.

Ja verujem, jaže uffam, Bofe! z-szerca lyubim te. Izimozot tva valuje, da pokernem raj daruje, kojeh szuze grehe bnuu, i med branc tvoje pišu. Vu toj Veri, vu Ufanju, i Lyubavi jachimize.

Ja verujem, jaže uffam, Bofe! z-szerca lyubim te. Tvu moguchnozt zpoznajichi, obechanyem veru tchi, datže uffam, razum vliches, izvša dobim, ka obeches. Vu toj Veri, vu Ufanju, i Lyubavi jachimize.

Ja verujem, jaže uffam, Bofe! z-szerca lyubim te. Bog moj! zverhu vszakte lyubim. Koga zshubech vřza izgubim. Selim vu vřzhe te lyubim, i szamomu prijat biti. Vu toj Veri, vu Ufanju, i Lyubavi jachimize.

Bofe! lyubim, tebe lyubim, z-vřzega szerca lyubim te. Zato kad me vech nezane, truplo telo kad pozane, kada takaj pocinmem gniti, v-szerzu zrezano che biti:

Bofe! lyubim, tebe lyubim, z-vřzega szerca lyubim te.

Štampana vu Bechu pri Thomaisu Trattner,

1753.

1.
*Ja verujem, ja se ufam,
 Bože! z serca ljubim te.
 Kerščenik se imenujem,
 vse verujem i valujem,
 kaj kerščanska vera uči,
 da si (bi?) navčil nju, znajući.
 Vu toj Veri, vu Ufanju
 i Ljubavi jačim se.*

2.
*Ja verujem, ja se ufam,
 Bože! z serca ljubim te.
 Istina si, vkanit nečeš.
 vere vredno, kaj god rečeš:
 kajti vse je tebi znano,
 veruvat ti je ufano.
 Vu toj Veri, vu Ufanju
 i Ljubavi jačim se.*

3.
*Ja verujem (...)
 Vu božanstvu jedinoga,
 vu peršonah trojverstnoga
 Boga deržim te samoga,
 ar sam nimaš jednakoga.
 Vu toj Veri (...)*

4.
*Ja verujem, (...)
 Verujem vu sina Boga,
 ki je z naručaja tvoga,
 na svet došel, človek postal,
 da ja sužen ne bi ostal.
 Vu toj Veri, (...)*

5.
*Ja verujem (...)
 Istinitost tva valuje,
 da pokornem raj daruje,
 kojeh suze grehe brišu
 i med brane tvoje pišu.
 Vu toj Veri, (...)*

6.
*Ja verujem (...)
 Tvu mogućnost spoznajući,
 obećanjem verujući,
 da se ufam, razum vlečeš,
 i vsa dobim, ka obečeš.
 Vu toj Veri, (...)*

7.
*Ja verujem (...)
 Bog moj! zverhu vseh te ljubim
 koga zgubeč, vsa izgubim.
 Želim vu vseh te ljubiti
 i samomu prijjet biti.
 Vu toj Veri (...)*

8.
*Bože ljubim, tebe ljubim,
 z vsega serca ljubim te.
 Zato kad me več nestane,
 truplo telo kad postane,
 kada takaj počnem gniti
 v sercu zrezano će biti:
 Bože! ljubim, tebe ljubim,
 z vsega serca ljubim te.*

GLAZBENA ZRNCA IZ BOSNE

Autohtone popijevke iz Kraljeve Sutjeske

Zdenka Miletić

Mjesec je srpanj. Vedro jutro daje naslućivati topao dan. Gledam kroz prozor sobe dolje duboko i slušam pjesmu rijeke Trstionice koja u brzicama prolazi koritom. Mjestimično se kapljice vode zaskachu i dohvaćaju zrake sunca, da bi bljesnuvši ponovo se vratile u normalan tok. Putem pokritim vrbovim sjenama promiču žene i djevojke u poput snijega bijelim nošnjama. Sjetih se, prvi je petak u mjesecu, prigoda da čujem sutješko pjevanje.

Nalazim se u zadnjoj klupi velike i lijepe crkve. Ženski svijet u večini, a reda se kao niska bisera puneci klupe s desne strane. Tek po koja djevojka u suvremenoj odjeći kvari taj bijeli slijed. Ovdje je dobro očuvana narodna nošnja. Same žene tkaju platno i sukno (vunena tkanina), vezu i šiju. Vrijedno je opisati tu njihovu ruktovrinu, jer je danas malo krajeva gdje se narodna nošnja u uporabi očuvala.

Žene i djevojke se jednako odjevaju. Na glavi im je kapa koju izrađuju tako da tamnocrveni fes podrežu i zlatnom niti izvežu. Vrlo su dekorativne, a zovu ih počelice. Preko nje stavljašu bijelu vezenu krpu, a po njoj crnu maramu s rubovima okerananim (čipka rađena šivaćom iglom) a vezana na potiljku (kod sta-

rih žena pod bradom). U toj marami je umotan kratak i širok obruč, čineći sprijeda neku vrstu oboda. Tu maramu nazivaju okruga. Čudno mi se činilo da i sasvim mlade djevojke nose crnu maramu. Porijeklo joj je još iz 15. stoljeća, a znak je žalosti za posljednjom bosanskom kraljicom Katarinom.

Košulja je od bijeloga platna tkanog na dva načina: melez i uzvod (nabrano tkanje), a seže do pod koljeno. Uska ogrlica i oko proreza sprijeda vezene su križićima u bogatoj ornamentici. Rukavi po rubu kerani, a na laktovima su vezeni križevi. Promatrala sam te križeve koji se dobro vide gledajući odzادا. S koliko mašte se tu prepleću boje da na kraju uočimo upravo križ u jednom kvadratu. Taj me je detalj posebno zanimao, gledajući tridesetak žena ispred sebe, i na moje veliko čuđenje nisam zapazila na dvije košulje isti taj kršćanski znak. Bogate li mašte! Ispod košulje su bijele gaće nešto duže i stisnute oko noge. Po košulji se oblači kratak od prsa popršnjak od kadife (samta) u boji, a preko njega mala ječerma od svile ili kadife u bojama i bez rukava. Sprijeda je pregača tkana od vune tamne boje kao i čurdija koja se nosi u hladne dane. Čurdija je ukrašena crvenim